

Dannelsesworkshop og Dannelsesfortællinger

Psykologi: Casper Feilberg, Inst. for Kommunikation og Psykologi, kontaktperson: feilberg@hum.aau.dk.

Sociologi: Inger Glavind Bo samt Annette Quinto Romani, Inst. for Sociologi og Socialt Arbejde.

Hvad tager du med dig fra workshoppen?

*"...jeg var ikke alene om at have de her tanker. **dannelses-workshoppen gjorde det "legitimt" at tale om, at man var forvirret og usikker** - særligt hvis man i Gymnasiet var en 12-tals pige. Jeg følte mig set af studiet."*

*"I starten betød karakteren rigtig meget, men efter jeg læste dannelsesfortællingen omkring Anna var jeg ikke længere i tvivl. Jeg ville ændre mit perspektiv på karakterer og forsøge at opnå en større psykologisk habitus i fremtiden. Jeg søgte mit første frivillig job hvor jeg støtter med min tilstedeværelse. Dette [har skabt] **en stor forståelse for feltet, og derigennem støttet min psykologiske ... og videnskabelige habitus.** Jeg takker for en fantastisk Workshop!" (to psykologistuderende, 1. semester)*

*"Jeg forstår dannelse mere nu og føler... jeg kan bruge det senere i min **egen udvikling**..."*

*At dannelse er en proces og at jeg **ikke må se mig blind på det faglige eller det personlige. De er lige** og ved at lade dem være lige så kan det hjælpe mig som studerende og som sociolog."* (sociologistuderende, 8. semester)

Baggrund - PBL som dannelsesprincip

"AAU's principper for problem- og projektbaseret læring (PBL) er et grundlæggende dannelsesprincip, der giver mulighed for fordybelse, selvstændighed og faglig udvikling. PBL baserer sig på en høj faglighed og er hos os midlet til at nå det højeste akademiske niveau." (Viden for verden: 15)

AAU Strategiens mest centrale formulering af universitetets uddannelsesfilosofi fremhæver PBL som det 'grundlæggende dannelsesprincip'(s.:15). Men hvad skal man forstå ved et *dannelsesprincip*? Og hvordan kan PBL som et dannelsesprincip bringes meningsfuldt i spil i forlængelse af de studerendes konkrete virkelighed? Det har dette PBL-udviklingsprojekt udforsket.

PBL er et dannelsesprincip, der bl.a. sætter den gryende faglige identitet, dannelsesprocesserne og dannelsesidealer i centrum. Dette udviklingsprojekt har udviklet et dannelsesworkshop-koncept, som synliggør disse dimensioner mere og gør dem nærværende for de studerende. Det sker via en **dannelsesworkshop**, der rammesætter dialoger omkring dannelse, og det sker via **dannelsesfortællinger**, som er beskrivelser af studerendes erfaringer og oplevede dilemmaer, som de studerende kan identificere sig med, og som adresserer eksemplariske dilemmaer inden for studiet.

Dannelsesfortællinger beskriver eksemplariske dilemmaer og udfordringer, som tidligere studerende har været konfronteret med, som oplæg til diskussion og refleksion blandt de studerende på workshoppen. Relevante, eksemplariske dannelsesfortællinger er unikke ved at være fortællinger om studerende som personer og som fagpersoner, og de kan derved udfordre, bevidstgøre og anspore de studerendes refleksioner omkring dannelsesprocesser, træk ved deres

faglige habitus som kandidater, kompetencer og PBL kompetencer. Dannelsesworkshopkonceptet og dannelsesfortællinger skal bidrage til de studerendes udvikling af en meningsfuld fortælling om, hvad de brænder for, hvad de vil med deres studie, og det ansvar og de processer, som er vigtige for at lykkes inden for et krævende studie i lyset af det fremtidige karrierevalg. Succesfulde workshop-oplæg og dannelsesdiskussioner skaber diskussioner og refleksioner hos semestrets studerende, som strækker sig ind i semestret og som er med til at farve og præge de senere diskussioner og fortællinger. En eksemplarisk dannelsesfortælling adresserer og rammer ned i det sværeste ved at tilegne sig et fag, og de mest centrale diskussioner ved faget. De taler til den studerendes livsverden, og de bider sig derved fast i de studerendes hukommelse og bidrager til den kollektive fortælling om, hvad det er at være fx sociologi-studerende på Aalborg Universitet, eller senere, at være sociolog fra Aalborg Universitet.

Formål med dannelsesworkshoppen: *At øge refleksionen omkring forventninger, fremtidsdrømme, dannelsesprocesser og idealer som studerende og professionsudøver (psykolog, sociolog mv.).*

Delmål:

- 1) At øge de studerendes motivation og oplevelse af mening mht. det forestående studieforløb, bl.a. ved at fremhæve betydningen af personlig involvering, fordybelse, forfølgelse af egen undren og interesse, selvstændig stillingtagen og faglig-personlig refleksion.
- 2) At forberede nye studerende på de **omvæltende dannelsesprocesser** de snart vil befinde sig i, hvis de engagerer sig personligt i studie og professionsfelter, samt på de **eksemplariske dilemmaer** studerende ofte konfronteres med på studiet (fx usikkerhed, karakterstrategier, CV-rytteri, ørkenvandring).
- 3) At præsentere begreber for den **studerendes personlige/faglige udvikling** og de opnåelige/ opnåede akademiske og professionsfaglige beredskaber (faglig habitus) samt PBL kompetencer.
- 4) At skabe diskussioner med medstuderende om egne drømme omkring, og **ideal**er for, rollen som **universitetsstuderende** og **professionsudøver**.

Hvad - aktiviteter: Dannelsesworkshoppen sætter spørgsmål om dannelsesprocesser, idealer og fremtiden i spil på en håndgribelig måde via udleverede dannelsesfortællinger og diskussionsspørgsmål; de studerende læser disse fortællinger på forhånd, workshoppen indledes med et fagligt oplæg og giver derefter 75% af tiden fri til de studerendes dialog og diskussion, via åbne spørgsmål til dannelsesfortællingerne og aktuelle dilemmaer og fremtids-spørgsmål.

Dannelsesworkshop-konceptet er udviklet til at skabe rammer for, at studerendes aktuelle dilemmaer, erfaringer og værdi-spørgsmål kan blive synliggjorte og håndgribelige i relation til

deres studiemæssige forløb og hverdag (bl.a. via en skræddersyet dannelsesfortælling), at de studerende kan blive klogere på eget ståsted igennem dialog og diskussion med andre, samt at de kan forholde sig til deres nærmeste fremtid i et nyt perspektiv.

Dette dannelsesworkshop-koncept er udviklet til to forskellige målgrupper: 1. semester studerende, og 8.-semester studerende, hhv. en uddannelses-rettet og en fremtids-rettet dannelsesworkshop.

Konceptet er udviklet inden for to forskellige studie-kontekster: Psykologi (1.sm). Sociologi (8.sm).

Dannelsesworkshoppens indhold: En dannelsesworkshop indledes med oplæg, der formidler begreber til at beskrive og diskutere spørgsmål omkring dannelse, dannelsesprocesser, studiemæssige dilemmaer; samtidig formidles eksempler på studie-relevante dannelsesidealer samt perspektiver på virkeliggørelsen af PBL-princippet. Men oplægget er blot en invitation til, at de studerende danner deres *egen mening* ved at *diskutere med og mod oplægget* (dannelsesideal: selvstændighed), dannelsesfortællingerne, og de medstuderende. Dannelsesdiskussionerne struktureres af dannelsesfortællingerne samt åbne diskussionsspørgsmål.

Bærende elementer i dannelsesworkshopen:

- **To fortællinger læses forud:** En Dannelsesfortælling beskriver en studerendes dannelsesrejse og konfrontation med eksemplariske dilemmaer i lyset af studiet og professionen; beskrivelsen skal vække identifikation. Arbejdsspørgsmål udgør oplæg til diskussion og *selvstændig stillingtagen*.
- **Oplæg og opsamling:** Indledende fagligt oplæg om dannelse, udviklingsprocesser samt akademiske og professionsfaglige idealer.
- **Aktiv diskussion:** 75 % af tiden diskuterer studerende i mindre grupper. Afslutningsvis er der fælles opsamling. Samlet workshop-tid: 4 x 45 min.

Dannelsesfortællinger er studiespecifikke og eksemplariske casebeskrivelser af udvalgte studerendes favntag med og tilegnelse af centrale træk ved en professionsfaglighed, og disse træks betydning i praksis i job efter studiet. Dannelsesfortællingerne udvikles via bl.a. interview af bachelorstuderende og færdiguddannede kandidater fra det konkrete studie.

Dannelsesfortællinger synliggør de væsentlige og uomgængelige spørgsmål, som et universitetsstudie rejser.

Hvorfor er dannelse stadig aktuelt inden for videregående uddannelser?

Dannelse er en afgørende dimension ved enhver akademisk og videnskabelig uddannelse. Ingen reel universitetsuddannelse uden dannelse! Hvor formel uddannelse angår planlagte forløb og

studerendes tilegnelse af på forhånd identificerede kompetencer, angår dannelse en åben, vedvarende og *ikke-formålsbestemt udviklingsproces*, der sigter mod overskridende dannelsesidealer såsom 'fordybelse' og 'selvstændighed'. Dannelses-begrebet er historisk anvendt som modbegreb: via dannelsesbegrebets skiftende indhold italesættes det, som aktuelt er underspillet i en pædagogisk kontekst, og det som er problematisk, fx CV rytteri, instrumentalisering af uddannelse og tab af blikket for personlige-faglige udviklingsprocesser (Bo, Romani & Feilberg, unpub.; Feilberg, 2014). Dannelse udgør således et modbegreb til uddannelsesdiskurser, der reducerer udbyttet af et universitetsstudie til blot at være erhvervskompetencer eller eksamens-gennemførelse. 'Fordybelse' handler derimod om at blive grebet af sagen, om ikke at kunne lægge teksten væk, eller slippe tastaturet eller forsøgsostillingen, pga. et selvfortabende engagement, som ikke har noget andet formål (såsom eksamen) *end at nære ens nysgerrighed og 'faglige udvikling'*. PBL er et dannelsesprincip, fordi den sætter den faglige fordybelse i centrum, med øje for de kollektive og pædagogiske processer, men uden at reducere processen til læring og målorientering alene. Dannelsesprocesser understøtter med andre ord den studerendes tilegnelse af de mest betydningsfulde træk ved en professionsfaglighed som sociolog eller psykolog. Dannelsesprocesser kan imidlertid ikke skemalægges eller initieres instrumentelt. Som uddannelsesinstitution kan vi kun lægge tingene til rette, for at de kan opstå hos de studerende ved siden af de formelle uddannelsesaktiviteter (Feilberg, 2014, 2015, 2017). Derfor sætter dette dannelsesworkshop-koncept fokus på de studerendes individuelle og kollektive betydning (som gruppe, som semester/årgang) for og ansvar for dannelsesprocesserne, og det bidrager hermed til en øget opmærksomhed omkring værdi-spørgsmål (idealer, drømme, faglige værdier).

Hvordan tale om dannelse uden at præge de studerende? Behovet for selvrefleksion.

En dannelses-workshop kan selvsagt ikke handle om at præge eller påvirke studerende til noget bestemt: man må snarere sætte spørgsmålene fri og gå åbent til værks, og samtidig stole på at de studerende sagtens kan tænke selv, og forfølge deres egen mening. I spørgsmål omkring dannelse, faglige værdier og idealer er en selvrefleksiv indstilling imidlertid altid en forudsætning for, at disse emner tages op og gives plads inden for en herredømmefri samtale og respektfuld dialog (Habermas). Som underviser understøttes det fx ved at fremhæve, at dannelse er et komplekst fænomen, som vi kun kan indkredse og blive præcise omkring via teoretiske udlægninger (og herved forstået, at én udlægning udgør en mulighed blandt flere andre, og at forståelsen af sagen er præget af denne teoretiske forforståelse). Heraf følger også en forståelse af, at studerende ikke skal ledes til bestemte opfattelser eller forståelser, men udfordres og bringes i et undrende forhold til deres egne faglige værdier og idealer mht. det at studere på universitetet og tilegne sig professionens identitet eller habitus.

Dette dannelsesworkshop-koncept er inspireret af Gadammers fortolkning af dannelses-begrebet som ét (Gadamer, 2007), der både tematiserer dannelses-processen og dannelses-idealer:

- Dannelsesprocesser: dannelse handler ikke blot om socialisering eller prægning. Dannelsesprocesser kan ikke igangsættes instrumentelt; *det er noget, der opstår af sig selv hos den/de studerende under de rette omstændigheder og vilkår*. Som uddannelsesinstitution kan vi kun pædagogisk lægge tingene til rette, og processuelt understøtte det, når det opstår.
- De idealer og forbilleder, som ansporer dannelsesprocesserne, 'vælges' ubevidst af den enkelte som en bagvendt proces; man opdager, at noget taler til én; et særligt felt, et særligt fag, tradition eller rollemodel. Man opfinder ikke selv sine idealer, faglige værdier eller forbilleder: de udspringer af vores sociokulturelle og fælles livsverden (Feilberg, 2017).

Dannelsesprocessen forstås af Feilberg (2014) i relation til videregående uddannelse ud fra to bevægelser: 1) den studerende fortaber sig i noget, som er umiddelbart meningsfuldt og dybt interessant, 2) den enkelte studerende må opdage og identificere de værdier/idealere, som taler til ham/hende, og forholde sig kritisk til disse (udvikle egen stemme, egen kritiske afstand og stillingtagen). Som institution og undervisere kan vi altså ikke vælge idealer for de studerende, kun nævne og oplyse om de traditionelle idealer og værdier, samt egne idealer og faglige værdier.

Resultater og anbefalinger

Studerendes udtalelser om udbyttet af workshoppen:

*"Det har givet mulighed for at tænke på ens egen dannelsesrejse gennem studiet. Hvor har jeg været udfordret? Hvilke idealer havde jeg, da jeg begyndte på studiet og hvordan har disse måske udviklet sig? Workshoppen har overordnet gjort mig bevidst og sat nogle tanker igang om dannelse - idealer og værdier - **balancen mellem ens personlige og akademiske formåen**. Noget jeg helt sikkert vil kunne bruge i fremtiden."* (Sociologistuderende, 8. semester)

*"Jeg kan især huske, at der blev talt om det her med at man på universitetet **skal turde tage hoppe og svæve i usikkerheden i løbet af et projekt. Det er virkelig noget, jeg tit er vendt tilbage til, når jeg har været usikker**. Derudover har jeg også flere gange genbesøgt de forskellige egenskaber en psykolog har, samt **hvordan vi opnår disse gennem studietiden her**."* (psykologistuderende, 1. semester)

Dannelsesworkshoppen er fx oplagt som led i at rammesætte en refleksion og en 'forventningsafstemning' omkring opstarten på et universitetsstudium, omkring udviklingen af faglig udvikling og sammenhæng, samt en tematisering af det udbytte, som studiet allerede har givet én som kandidatstuderende.

Vores resultater og erfaringer er:

- 1) Konceptet lykkes med at bringe dannelses-perspektiver samt diskussioner om idealer og drømme ind i en engagerende, meningsfuld og faglig kontekst. Det bærende er helt klart:
 - a. udviklingen af dannelsesfortællinger, som rammer ned i de dilemmaer, som de studerende aktuelt (på 1. semester eller fx på 8. semester) står over for; denne identifikation skaber naturlig motivation og ønske om at diskutere med

medstuderende og 'op af' dannelsesfortællingerne.

- b. en *meningsfuld* modul-integration i forhold til det eksisterende studieforløb på semesteret, således at de studerende ser en indledende mening i at engagere sig i workshoppen. På psykologi er dette fx opnået ved at forbinde dannelsesworkshoppen med PBL modulet på 1. semester, da det herved meningsfuldt kan bidrage til dette moduls læringsmål om at tematisere overgangen fra gymnasieskolen og til universitetsstudiet.
- 2) Dannelsesfortællingerne skal udspringe af erfaringer hos studerende fra det enkelte studie for at sikre autenticitet, identifikation og tematisering af aktuelle eksemplariske dilemmaer og udfordringer. Denne udvælgelse sker bl.a. ved en hermeneutisk cirkel og proces mellem spørgsmål og svar, empiri og teori, og mellem studenter-perspektiv og underviser-perspektiv. Underviseren, der udvikler dannelsesfortællinger, skal med andre ord finde ud af, hvor skoen trykker (eksemplariske dilemmaer og problemstillinger), samt identificere eksempler på centrale idealer og værdier i lyset af det konkrete studie og den fremtidige professionsfaglighed. Dette har vist sig vanskeligt og som noget, der kræver fornyet refleksion om fag, studie og idealer blandt underviserne selv. Det har samtidig vist sig meget udbytterigt i forhold til at udvikle en dybere forståelse for sammenhænge og udfordringer i et uddannelsesforløb.
 - 3) Endelig kræver dannelsesworkshoppen god tid (fx 3 x 45 min.), og at de studerende forud for workshoppen er informeret om konceptet og hvilken rolle dannelsesfortællingerne (eller diskussions-casene) har for selve workshoppen; de skal kort sagt læses på forhånd, for at man kan være klar til at diskutere dem ved workshoppen.

Formidling

Konceptet er implementeret på Psykologi (efterår 2018), og Sociologi (efterår 2018), og konceptet er præsenteret for lærergruppen på psykologi, forår 2018.

Aspekter af konceptet er/bliver præsenteret ved de internationale konferencer *PBL2018 International Conference - PBL for the Next Generation* (februar, 2018), *The Philosophy of Higher Education Conference* London (september, 2018).

En youtube-video, der illustrerer konceptet, er ved at blive video-redigeret.

Eksempler på undervisningsmateriale (dannelsesfortællinger, slides, program), samt en introduktion til udvikling af dannelses-fortællinger formidles via PBL akademiets hjemmeside (*i proces*).

Endelig har dette PBL-udviklingsprojekt skabt grobund for et nyt publicerings samarbejde (Bo, Romani & Feilberg, unpub.) med yderligere to planlagte artikler.

Fremtidige udviklingsmuligheder og spørgsmål

- 1) Videreudvikling af dannelses-workshop konceptet, samt evt. integration med øvrige aktiviteter på studiet (fx portfolio, semesteropsamlings-seminaret, aktiviteter på tværs af studier etc.).
- 2) Dannelsesfortællinger som en måde at dokumentere studiets *dannelseskultur* ; en kvalitativ indikator for uddannelseskvalitet. Dannelsesfortællinger kan fx tænkes ind som et akkrediterings og kvalitetssikringsredskab, der identificerer og beskriver de problemstillinger og udfordringer, som man som studie er bevidst om og aktivt arbejder med at adressere via dialog og diskussion med de studerende, men som omvendt i høj grad også er op til de studerendes involvering, engagement og selvrefleksion.
- 3) Opholder vi os for sjældent ved de faglige og personlige idealer, værdier, som gennemstrømmer og er en naturlig del af et akademisk studium?
At dannelses-perspektivet kan være med til at skabe et sprog for de implicite faglige værdier, idealer og udviklingsprocesser, som er bærende for at skabe fremragende kandidater, men som ikke kan beskrives i en studieordning; som undervisergruppe, og som studentergruppe, er disse refleksioner og diskussioner imidlertid vigtige at stimulere og bringe frem i lyset, således at faglig-personlig udvikling kan understøttes bedst muligt individuelt og kollektivt.

Referencer

- Bo, I. G., Romani, A. Q. & Feilberg, C. (unpub.). Et kritisk blik på de videregående uddannelser: Lad jobparathed og dannelse gå hånd i hånd.
- Gadamer, Hans-Georg. (2007). *Sandhed og Metode : grundtræk af en filosofisk hermeneutik*, 2. udgave, København: Akacemica, 2007.
- Feilberg, C. (2017). Skjulte Kræfter og Processer i Vejledningsrummet: Dannelsesperspektiver på Projektarbejde og Projektvejlederrollen ved Universiteterne. *Psyke & Logos*, 38(2), 134-158. [PDF link](#).
- Feilberg, C. (2015) Hvordan dannes en psykologisk og videnskabelig habitus hos psykologistuderende? *Psykolog Nyt*, nr. 6, side 22. Publiceret på www.livsverden.dk/feilberg
- Feilberg, C. (2015). Selvrefleksion som uddannelsesgreb – en kritisk diskussion. *Nordiske Udkast*, Vol. 43, Nr. 2, 42- 78. (udkommet december 2016).
- Feilberg, C. (2014). Dannelsen af en psykologisk og videnskabelig habitus hos psykologistuderende. Ph.d. afhandling. Academic Books. Publiceret på www.livsverden.dk/feilberg